

Σε κίνδυνο οι βυζαντινοί ναοί της Κωνσταντινούπολης

Σπουδαία μνημεία μιας ολόκληρης εποχής της Ιστορίας τείνουν να εξαφανιστούν

Είμαστε ένα παράξενο δύσμοιρο έθνος κι είναι αληθινός πόνος να βλέπουμε την εγκατάλειψη των έργων των προγόνων μας και τη σταδιακή ερείπωσή τους. Η «Βασιλεύουσα», η «Βασιλειούσα», η Κωνσταντινούπολη, η πρωτεύουσα της χριστιανικής αυτοκρατορίας, που για 11 αιώνες στάθηκε το εμπόδιο κυριολεκτικά στις ασιατικές εισβολές στην Ευρώπη, αυτή η Κωνσταντινούπολη που μας πονάει, όχι γι' άλλον λόγο, τώρα πια, όσο γιατί σπουδαία μνημεία της παράδοσής μας, μέρα με τη μέρα, ερειπώνονται, έτσι ώστε να τείνουν να εξαφανιστούν. Σα να μην υπάρχει πια το έθνος που δημιούργησαν οι καλλιτέχνες του τα σημαντικότερα αρχιτεκτονικά αριστουργήματα, που υψωνόταν στο χώρο της, κατάκοσμη με ψηφιδωτά, μωσαϊκά ή ζωγραφική.

Μια διακριτική πορεία μες το χρόνο βοήθησε να γίνει, με ομιλία του στο αμφιθέατρο του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, ο πολ. μηχανικός Δρ. Ευάγγελος Τζάχος, εδώ και λίγες μέρες. Ο κ. Τζάχος έχει γεννηθεί στην Κωνσταντινούπολη,

σπούδασε στη Ζωγράφειο, κι από και κι ύστερα ειδικεύτηκε σε μια σειρά πανεπιστημίων του εξωτερικού σε Ευρώπη και Αμερική, κυρίως Καναδά, ενώ εργάστηκε αποδοτικότερα σε σειρές μεγάλων έργων στις τρεις ηπείρους. Φωτογράφος λαμπρός επιπλέον ο ίδιος, από ένα ταξίδι στην Κωνσταντινούπολη φιλοτέχνησε αντιπροσωπευτικές φωτογραφίες των μνημείων, αυτών που υψώνονται σήμερα ανώνυμα, χωρίς ταυτότητα, και που μόνο όποιος γνωρίζει την ιστορία

τους μπορεί να τα ανακαλύψει και να τα βγάλει από την αφάνεια. Από αυτή τη σημαντική ομιλία αντλούμε μερικά στοιχεία, γιατί ο χώρος μας δεν επιτρέπει να αναπτύξουμε το θέμα, ευχαριστώντας τον ομιλητή και για τις φωτογραφίες που απλόχερα χορήγησε για την «Καθημερινή».

Στην Κωνσταντινούπολη, υπήρχε μεγάλη χριστιανική κοινότητα, πριν από την ανακήρυξη της θαυμάσιας σε κρίσιμη θέση πόλης, σε πρωτεύουσα του Ανατολικού Ρωμαϊκού Κράτους. Η παράδοση μιλάει για ίδρυση πλήθους ναών στη βασιλεύουσα από τον Μ.Κωνσταντίνο. Όμως, ο ι-

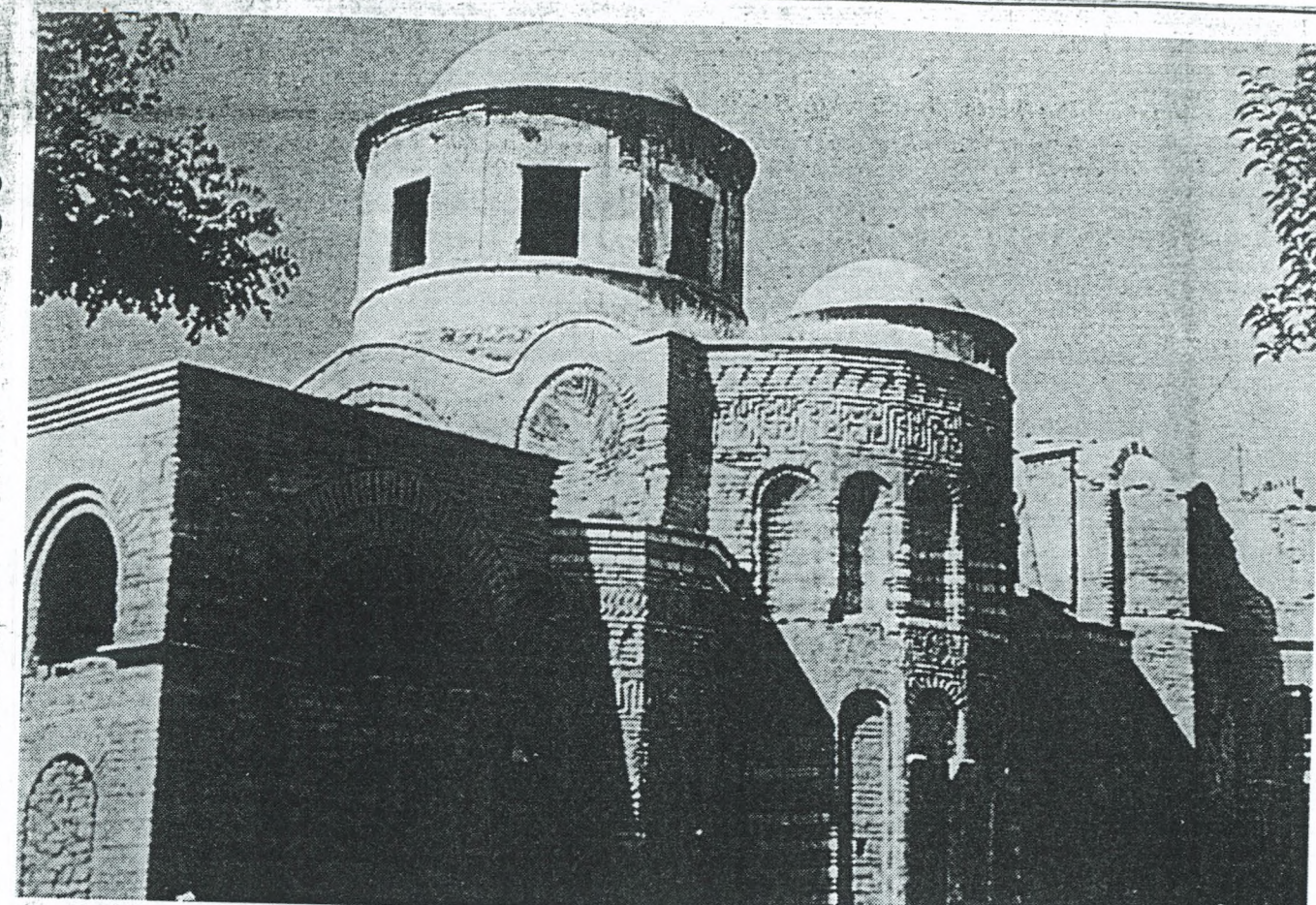
στορικός του 14ου αι. Νικηφόρος ο Κάλλιστος σημειώνει πως ο πρώτος αυτοκράτορας ίδρυσε τρεις ναούς: του θεού Σοφίας, της Αγίας Ειρήνης και της Αγίας Δυναμείως.

Ο Ιουστινιανός, τον 6ο αι., ίδρυσε πολλές εκκλησίες, όπως προκύπτει από το βιβλίο του ιστορικού Προκοπίου «Περί Κτισμάτων». Τότε έγιναν ο ναός των Αγίων Αποστόλων, των Αγίων Σεργίου και Βάχχου και ανακαινίστηκαν οι παλαιότεροι ναοί, της Αγίας Σοφίας, της Αγίας Ειρήνης κ.α. (Ο ναός των Αγίων Αποστόλων, υπενθυμίζουμε, ότι πιστεύεται πως στάθηκε το πρότυπο του Αγίου Μάρκου στη Βενετία, επειδή έχει πέντε τρούλλους).

Στην περίοδο της δυναστείας των Μακεδόνων, από το 867 - 1081, όταν επικρατεί πλέον ο τύπος του σταυροειδούς ναού, του εγγεγραμμένου, με τρούλλο (χαρακτηρίζεται από δύο διασταυρούμενες καμάρες στο κοινό τμήμα των οποίων υψώνεται ο τρούλλος). Τότε ολοκληρώνεται η τελική ανακατασκευή της Αγ. Ειρήνης με τη μορφή του σταυροειδούς ναού με δύο τρούλλους. Αφού επισκευάστηκαν και ανακαινίστηκαν οι υπάρχοντες ναοί, χτίστηκαν και νέοι: η Νέα Εκκλησία, που κατεδάφισαν οι Τούρκοι και δεν είναι πια γνωστή ούτε η θέση της. Ακόμη, ο βόρειος ναός της Μονής του Λιβός και το καθολικό της Μονής Μυρελαίου. Επί Κομνηνών, όσοι ναοί χτίστηκαν, λόγω οικονομικών προβλημάτων, ανήκουν σε μικρά μοναστήρια: του Χριστού Παντεπόπτη, του Παντοκράτορα, ο αρχικός ναός της Μονής της Χώρας, της Παναγίας Κυριώτισσας, της Αγίας Θεοδοσίας και της Παμμακαρίστου. Σε αυτούς τους ναούς αναγνωρίζουμε τον γνωστό τύπο του εγγεγραμμένου σταυροειδούς ναού με τρούλλο. Όταν η Βασιλεύουσα καταλήφθηκε από τους Λατίνους, το 1204, συλήθηκαν όλοι οι ναοί και γίνονται τα ίδια φαινόμενα, που επαναλήφθηκαν το 1453. Μετά το 1261 οικοδομείται ένας ακόμη ναός στη Μονή του Λιβός και στα βόρεια του ναού της Θεοτόκου ιδρύεται ο ναός του Ιωάννου του Προδρόμου το 1313 ο Ξεδωρός ο Μετοχίτης έκαμε την τελική ανακατασκευή της Μονής της Χώρας και το 1315 προσαρτήθηκε και το παρεκκλήσιο στην Παμμακαρίστο.

Πόσοι ναοί υπήρχαν στην Κωνσταντινούπολη; Κατά τον Du Cange ναοί και μονές της Βασιλεύουσας ήταν 370, ενώ σύμφωνα με τη μελέτη του Α.Γ. Πασπάτη ήταν 392. Όλοι πλην ενός είχαν μετατραπεί σε τζαμιά και το 1877 που γράφει το βιβλίο του οι ναοί ήταν 34, ενώ σήμερα είναι μόλις 25 και όχι πλήρεις.

Στο ναό της Μονής Στουδίου, που οι ακοίμητοι μοναχοί της έψαλλαν και λειτουργούσαν όλο το 24ωρο, σώζεται σήμερα τμήμα ψηφιδωτού δαπέδου, που έγινε τον 11ο αιώνα. Η αψίδα του έφερε ψηφιδωτά. Ο ναός του Σεργίου και Βάχχου (του Ιουστινιανού εποχή) έχει μοναδική κατοχή: περικεντρός ναός με σχεδόν τε-

Η Εκκλησία της Μονής της Υπεραγίας Θεοτόκου του Λιβός.

τράγωνη κάτοψη, εσωτερικά διαμορφωμένη σε θωνο. Μια ιδέα από τα χαμένα ψηφιδωτά δίνουν τα ψηφιδωτά του Αγ. Βιταλίου της Ραβέννας, που έγιναν την ίδια εποχή. Η Αγία Σοφία έχει μακρά ιστορία, είναι το καμάρι της Ορθοδοξίας, παρ' όλες τις μεταλλαγές και το 1934 έγινε μουσείο, οπότε το Αμερικανικό Ινστιτούτο Βυζαντινών Σπουδών κατόρθωσε να αποκαλύψει και να μελετήσει τα μωσαϊκά του ναού. Η φήμη του ναού οφείλεται στον μεγάλο και ψηλό της τρούλλο (ύψος 13,8 μ. διάμετρος 31,37 μ.). Στον γυναικωνίτη έχουν διασωθεί πολλά μωσαϊκά, κυρίως τα χαρακτηριστικά της Βυζαντινής Αναγέννησης, που άρχισε τον 12ο αιώνα και συνεχίστηκε ως το τέλος της περιόδου των Παλαιολόγων.

Η Αγία Ειρήνη ήταν ο καθεδρικός ναός της Βασιλεύουσας ως το 360, όταν έγινε η πρώτη Αγία Σοφία. Μετά την Αλωση χρησιμοποιήθηκε ως οπλοστάσιο. Δεν έγινε πάντως τζαμί. Τον 19ο αιώνα έγινε Μουσείο. Σήμερα χρησιμοποιείται ως αίθουσα συναυλιών και συνεδρίων. Στην αψίδα του υπάρχει μεγάλος σταυρός, της εποχής της Εικονομαχίας, ενώ στο τόξο της Αψίδας σώζεται μια επιγραφή. Δύο σαρκοφάγοι από πορφυρίτη υπάρχουν στο προκήπιο. Από αυτές η μια θεωρείται πως είναι του Μ. Κωνσταντίνου. Ο ναός της Θεοτόκου του Λιβός. Αποτελείται από δύο ναούς το σημερινό κτίσμα: το βόρειο έγινε το 907, ο δεύτερος έγινε τον 13ο αιώνα και χρησιμοποιήθηκε ως κοιμητήριο των Παλαιολόγων. Ο ναός έγινε τζαμί το 1496. Κάηκε το 1633 και 1917. Λειτουργεί ως τζαμί.

Ο ναός της Μονής Μυρελαίου μένει άγνωστο ακόμη το όνομά του. Στις ανακαφές στη Μονή βρέθηκε, πριν από λίγα χρόνια, το πόδι ενός αγάλματος από πορφυρίτη. Είναι εκείνο που λείπει από το γνωστό σύμπλεγμα των 4 τετραρχών, στον εξωτερικό τοίχο του Αγίου Μάρκου

σήμερα. Ο ναός του Αγίου Θεοδώρου είναι άγνωστο πότε ιδρύθηκε. Σε δύο από τους τρούλλους του βρέθηκαν μωσαϊκά. Στο νότιο παριστάνεται η Θεοτόκος βρεφοκρατούσα και γύρω της 8 μορφές προφητών και βασιλέων...

Ο ναός της Μονής του Χριστού του Παντεπόπτη ιδρύθηκε από την Άννα Δαλασσηνή, μητέρα του Αλεξίου Α'. Μετατράπηκε σε καθολικό στην περίοδο της Λατινοκρατίας και τα περισσότερα ιερά σκεύη του μεταφέρθηκαν στη Βενετία. Μετά την Αλωση μετατράπηκε σε τζαμί από τον Μωάμεθ τον Πορθητή, το 1463.

Ο ναός του Αγ. Ιωάννου εν τω τρούλλω. Είναι το καθολικό της Μονής του Προδρόμου έγινε τον 12ο αιώνα. Όταν η Παμμακαρίστο έγινε Πατριαρχείο, το 1454, οι μοναχές της μονής εγκαταστάθηκαν στο ναό αυτό. Έγινε τζαμί το 1591. Σήμερα λειτουργεί ως τζαμί.

Άγνωστο, που ήταν αφιερωμένος μένει ο ναός του 11ου-12ου αι., που χρησιμοποιείται ως τζαμί, γνωστό με το όνομα Ατίκ Μουσταφά πασά.

Οι ναοί της Μονής που Παντοκράτορας Χριστού. Αποτελείται από 3 ναούς, χτισμένους όλους τον 12ο αι. Η μονή ιδρύθηκε από την Ειρήνη, κόρη του βασιλιά της Ουγγαρίας και σύζυγο του Ιωάννη του Κομνηνού του Β', του λεγόμενου Καλογιάννη. Η ίδια η Ειρήνη έχτισε και πτωχοκομείο. Εκεί τάφηκε ο Ιωάννης και η σύζυγός του Ειρήνη και άλλοι σπουδαίοι Κομνηνοί. Εκεί έμεινε ο Γεώργιος Σχολάριος (Γεννάδιος), που ορίστηκε πατριάρχης από τον Μωάμεθ. Πρόκειται για τον αντιπροσωπευτικότερο ναό της εποχής των Κομνηνών. Έγινε τζαμί τόσο αυτός, όσο και ο ναός της Μονής της Θεοτόκου της Παμμακαρίστου. Το Γκιουλ Τζαμί του 11ου αι., πήρε το όνομά του γιατί την ημέρα της Αλωσης ο ναός ήταν στολισμένος με τριαντάφυλλα για τη γιορτή της μάρτυρος Θεοδοσίας. Αρχικά χρησιμοποιή-

ήθηκε από τους Τούρκους ως αποθήκη ναυτικών εργαλείων! Η Παναγία Κυριώσα είναι τζαμί σήμερα, επίσης, όπως και ο ναός της Μονής Ανδρέου εν τη κρίσει.

Ο ναός της Μονής της Παναγιώτισσας (Παναγία ή Μουχλιώτισσα) ιδρύθηκε το 1261 στη θέση προγενέστερης μονής (Μουχλιό ή Τεγέα τον Μεσαίωνα). Είναι μοναδικός ναός που έμεινε στους ορθόδοξους, γιατί ο Μωάμεθ τον είχε χάρισει στον αρχιτέκτονα Χριστόδουλο. Λεηλατήθηκε τον Σεπτέμβριο του 1955. Υπήρχε εκεί περίφημη ψηφιδωτή εικόνα της Παναγίας της Βρεφοκρατούσας του 11ου αι. Πια τη Μονή της Χώρας θα άξιζε να αφιερωθεί ολόκληρο βιβλίο, τόσο είναι η σημασία της. Το Πανεπιστήμιο της Βοστώνης αποκάλυψε ψηφιδωτά σπουδαία και τοιχογραφίες του ναού, γι' αυτό και έπαυσε να είναι τζαμί και έγινε Μουσείο. Ο ναός ήταν αφιερωμένος στον Ιησού Χριστό, που αποκαλείται η Χώρα των Ζώντων.

Το συμπέρασμα είναι πως οι ναοί της Βασιλεύουσας όσοι σώθηκαν είναι τζαμιά κι ακόμη πολλοί κινδυνεύουν από την εγκατάλειψη, γιατί ο χρόνος συντελεί στην καταστροφή τους σταδιακά. Σήμερα η Βασιλεύουσα έχει χάσει τον αλλοτινό της χαρακτήρα. Με το πλήθος των μινιερών θυμίζει τριτοκοσμική πόλη, όπου κι αν υπάρχουν μνημεία άλλα, ο επισκέπτης δεν αντιλαμβάνεται, γιατί η ταυτότητά τους δεν φαίνεται πουθενά. Μάλιστα, αγαπώντας όπως λέμε την παράδοση, θα έπρεπε εφ' όσον έχουμε έμφυχο υλικό σπουδαίο, που θα μπορούσε να συντηρήσει τα μνημεία και να τα σώσει από την αρπαγή του χρόνου, να γίνει ένας διάλογος με την Τουρκία, για να αποφασιστεί η σωτηρία τους από μας, κι έτσι να μη χαθεί το κύριο χαρακτηριστικό της Βασιλεύουσας, οι ναοί της, που είναι δικοί μας, κι αυτοί μιλούν για τα περασμένα, τα μακρινά και τα πιο κοντινά και ανακαλούν πλήθος μνήμες.

Ο ναός της Μονής του Αγίου Ιωάννου εν τω Τρούλλω...

ΑΡΧΕΙΟ

Istanbul 2014 – Europa Nostra

Il n'est pas exagéré de dire qu'Istanbul est une des grandes capitales du monde les plus chargées d'histoire. Celle-ci faisant partie du patrimoine de plusieurs peuples et de nombreuses traditions culturelles, finit par constituer de par leur enchevêtrement même, une synthèse unique d'une poignante humanité, qui fait le charme inégalable de cette superbe ville ; hélas ville que le XXe siècle, a tant malmenée. Déplacements massifs de population, suivis du décuplement en trente ans de la population de provenance anatolienne (qui de ce fait est dépourvue de racines locales), fragilisa les résistances de la ville, face surtout aux multiples convoitises aussi bien idéologiques que financières. A cela ajoutons la présence de régimes aux méthodes autoritaires, aux vues étroitement nationalistes et dont les liens avec des entrepreneurs du bâtiment étaient et continuent à l'être, plus qu'évidents.

L'attaque contre la physionomie historique de la Ville, fut déclanchée à la fin des années 1980 par le maire de l'époque Bedrettin Dalan (membre éminent du parti de la Mère Patrie) ; son but était d'éradiquer si possible dans l'image que donne la ville, la présence non-turque et non-musulmane. Voilà pourquoi ses cibles privilégiées furent les quartiers grecs et juifs le long de la côte sud de la Corne d'Or, ainsi que Péra – Beyoglu, où, dans les deux cas, le percement de grandes artères provoqua la démolition de centaines de monuments «mineurs»,

s'échelonnant du XVIIe au XXe siècles. **Dalan s'attaqua aussi aux murailles théodosiennes**, dont il entreprit la «restauration», à savoir la reconstruction, si possible en plus spectaculaire !

C'est ainsi que le système de défense médiéval le plus important du continent européen, fut livré à de simples entrepreneurs du bâtiment, qui employèrent une main-d'œuvre non qualifiée, et non supervisée par des spécialistes, malgré les protestations de ces derniers. En fur et à mesure que progressaient les travaux, disparaissaient des murailles des inscriptions en grec, des symboles chrétiens, des bas-reliefs d'inspiration romaine ou byzantine... Dernière disparition en date (en 2012) la plaque de

marbre ornée d'un aigle romain, qui se trouvait au-dessus de la porte de Yedi-Kule. Dernière victime de taille, laquelle fut saccagée en 2013 (les travaux sont toujours en cours), **le Palais du Porphyrogénète (Tekfur Sarayi)**, sur les murailles, chef-d'œuvre d'architecture laïque byzantine et l'un des deux palais byzantins au monde ayant survécus ! (*)

Mais le zèle des entrepreneurs et promoteurs en question (dont Kadir Topbash, très proche de l'entourage du premier ministre actuel) ne s'épuisa pas aux murailles byzantines. Ils se ruèrent par la suite sur les quartiers historiques de la vieille ville, tant turcs-musulmans (par exemple les **quartiers de maisons en bois entre la mosquée Suleymanîé** et l'université ou bien **le quartier de Vêfa**) que (anciennement) chrétiens ou juifs (comme était **le village des tziganes Roma de Sulukule** sur les murailles, ou – actuellement – **le quartier Ayvan sarayi** (les anciennes Blachernes) à l'extrémité nord-est du vieux Stamboul. Une fois les maisons rasées, elles sont remplacées par de villas de deux à trois étages, toutes pareilles et serrées par centaines les unes contre les autres, construites dans un style tapageur qui se voudrait à la fois traditionnel et moderne. Au cas où un monument de jadis parviendrait à s'échapper du cataclysme, c'est lui qui fait figure d'intrus, tant il est étranger par rapport à tout ce qui l'entoure. Signalons que dans le cas d'Ayvan Sarayi **aucune fouille** ne précéda l'érection des nouveaux lotissements, qui pour une part sont construits sur l'emplacement du palais impérial et du sanctuaire des Blachernes.

Traversant la Corne d'Or la cible des mêmes promoteurs fut la **façade maritime de Galata – Karaköy**. Ils y échouèrent dans un premier temps grâce à la réaction de la Chambre d'Architectes d'Istanbul, mais **ils viennent de repartir à l'assaut**, alors que leurs adversaires font de la part des autorités l'objet de nombreuses pressions et menaces. Un peu plus haut sur la colline, dans **le quartier de Péra**, ces mêmes promoteurs parvinrent à démolir **huit blocs de maisons** (en gros entre l'avenue Tarlabashi et l'église de Saint Constantin) de la fin du XIXe siècle, dont certaines étaient l'œuvre d'architectes minoritaires ou levantins de renom. **Ces travaux sont toujours**

en cours, alors que des nouveaux pâtés de maisons viennent d'être acquis pour que s'étende davantage le projet visant «à la restauration et à la renaissance de Beyoglou» !! Pendant un moment on eut pu espérer que la prestigieuse Grand'Rue, **l'avenue Istiklal**, aurait été épargnée. Il n'en est rien. Deux immeubles datant de la Belle Époque, âge d'or de Péra, viennent de disparaître, ainsi que le bloc où se trouvaient les cinémas ; le vénérable immeuble du Cercle d'Orient – datant des années 1870 – est la prochaine victime : jouxtant à un immeuble déjà démolì et reconstruit, il va, tout comme son voisin, ressusciter en plus grand et en plus haut, avec des matériaux flambant neufs, vidé de son intérieur qui sera occupé, lui aussi, par un grand magasin.

Dans ce même esprit le gouvernement favorise la construction **sur la place Taxim** (projet qui a provoqué le déclenchement des émeutes sanglantes de l'année dernière) **d'un centre commercial** sensé avoir l'aspect (toujours en plus grand et plus pompeux, et construit de surcroît sur un parc) d'une caserne ayant existée à cet endroit sous Abdul Hamit II.

De retour dans la vieille ville **deux autres projets** – que certains considèrent comme imminents – menacent l'un toute une section de la ville, l'autre un bâtiment d'une extrême importance historique. Dans le premiers cas il s'agit de construire **des tours de vingt étages**, dans la seule partie de la zone des murailles qui conserve son aspect d'autrefois ; celui de vergers et de jardins potagers entourant des groupes de maisons à deux ou trois étages. Il s'agit d'un minuscule oasis que le temps a miraculeusement épargné jusque - là. Ces tours seront construites **à quelques dizaines de mètres à l'intérieur de l'enceinte byzantine** (qui sera écrasée par leur masse), **face à la porte de Belgrade (Belgrad kapi)**, lieu où se trouve une église dédiée à la Vierge, fondée par des immigrés Serbes en 1523. De plus elles se dresseront à quelques 500 mètres seulement du château ottoman Yedi Kule et de la Porte Dorée byzantine. Inutile de préciser que ces deux monuments seront visuellement anéantis par le voisinage des tours.

Quant au monument menacé, il n'est autre que **la basilique du monastère de Stoudion**, construite vers 454-467, célèbre pour ses fameux pavements en marbre et jadis, du temps de Byzance, pour ses scriptoria. Or il est question depuis quelque temps **de faire de la basilique une mosquée**, en souvenir du fait qu'elle avait été transformée en mosquée (**Imrahor djami**) entre la fin du XVe et la fin du XVIIIe siècles, époque à laquelle elle fut endommagée par un incendie.

Mentionnons enfin **deux projet pharaoniques** dont l'un figure dans le texte que Monsieur Ishik Aydemir a expédié à Vienne, pour votre réunion du mois dernier. Ils appartiennent à la phase actuelle dite de **Dubaisation** ou **Dubaification d'Istanbul**. Il s'agit de la construction sur un terrain pris sur la mer (la Marmara), d'un nouveau quartier dont une partie, percée de canaux, imiterait Venise !!! Je ne plaisante pas ! Si le projet en question détruit la façade maritime sud du vieux Stamboul (et bouleverse la forme triangulaire traditionnelle de la Ville), le second projet porte un rude coup sur la vue que l'on a depuis la vieille ville de la rive nord de la Corne d'Or, entre Kasim – pasha et le 3e (ou 4e) pont, recouvrant les quartiers de Hasköy, d'Aynali tsesmé et de Ok meydani. Ce sera en plus grand la répétition de ce qui a déjà eut lieu à Sulu kule et à Ayvan Sarayi : une mer de méchantes et criardes villas, toutes identiques, sur fond de gratte-ciels !

Costas M. Stamatopoulos

(*) A consulter en plus sur Tekfur Sarayi le texte en appendice.

14-6-2014

Rapport

Une partie importante du patrimoine byzantin situé à Istanbul (Constantinople historique) est sérieusement menacée de péril imminent. Les causes principales en sont d'un côté l'érosion, due à la négligence, et d'autre côté les nombreuses interventions des dernières années, supposées de restauration, mais qui sont beaucoup trop drastiques, non réversibles et non informées, faites sans étude préalable.

Tandis que les problèmes spécifiques de chaque monument varient, il est possible de discerner des phénomènes génériques et par conséquent de proposer des solutions ou des voies d'action qui seraient valables pour la majorité sinon l'ensemble des cas examinés.

La gestion du patrimoine est fragmentée parmi plusieurs autorités: le ministère de la culture n'ayant pas de service spécifique, les contrats sont signés soit par la mairie, soit par le musée de Sainte Sophie, soit par le conseil des associations religieuses lorsqu'il s'agit d'une mosquée.

La manque d'autorité compétente chargée de la protection du patrimoine culturel permet l'entreprise des travaux de restauration par des sociétés de construction selon leurs propres priorités et méthodes qui ne sont soumises à aucun contrôle. Les noms des certaines personnes physiques qui jouent systématiquement le rôle des experts scientifiques semblent chargés de offrir une couverture plutôt qu'un savoir-faire.

Eglise de Saint-Serge-et-Bacchus – Küçük Ayasofya Camii

Eglise octogonale du VIème siècle (construite par Justinien), convertie en mosquée.

Le monument a été restauré sans aucune étude préalable et sans documentation. Le mortier extérieur a été remplacé en grande partie sans considération pour le matériel byzantin du VIème siècle.

Tekfur Sarayı

Palais impérial byzantin, habituellement daté au XIIIème siècle.

Le monument a été complété récemment de manière totalement inconsidérée. Parmi autre chose l'on a aussi ajouté un toit moderne, un balcon et des fenêtres modernes.

Monastère du Pantokrator – Zeyrek Camii (urgence)

Complexe du début du XIIème siècle constitué de trois églises, dont la mausolée impériale de la dynastie des Komnènes, qui faisait partie d'un grand monastère impérial comprenant plusieurs établissements philanthropiques dont un hôpital

et un orphélinat, dont une partie a été convertie en mosquée. L'hôpital du monastère qui prévoyait l'existence de plusieurs services spécialisés dont un service de gynécologie avec des médecins femmes, était sans égal pendant le Moyen Âge.

Initialement le monument avait commencé à être restauré par les Professeurs Robert Ousterhout et Zeynep Ahunbay, suite à une étude explicite publiée. Ce projet a été interrompu par les autorités locales et remplacé par une intervention extrêmement drastique et non documentée du monument. L'emphase est placée au rôle du monument en tant que mosquée. Feridun Özgümüş se présente comme le responsable scientifique de cette intervention. Entre autres l'on a totalement refait le mortier à l'extérieure et à l'intérieur d'un aspect jamais attesté à Byzance; des fausses briques ont été dessinées à l'extérieur.

Monastère de Constantin Lips- Fenari Isa Camii (urgence)

Complexe de deux églises (début Xème et fin XIIIème s.) dont le plus ancien exemple d'église de type de croix inscrite préservé à la capitale, partie centrale d'un monastère non-préservé, converti en mosquée.

Une restauration drastique et non-documentée est actuellement menée par la même équipe qui vient de terminer la restauration destructrice de Pantokrator et de Tekfur Sarayı.

Monastère de Stoudios- Imrahor Camii (urgence)

Du monastère le plus influent de Byzance, avec le scriptorium le plus réputé, est préservée seulement l'église du Vème siècle en forme de basilique, une crypte, la citerne monumentale et le narthex. Ce monastère qui a laissé sa marque dans la vie culturelle de Byzance comme aucun autre, hebergait près de 800 moines. L'église, très bien préservée malgré son ancienneté a été convertie en mosquée à l'époque Ottomane et finalement abandonnée après un tremblement de terre en 1894. Remarquable est le pavement en mosaïque qui est fait selon la technique d'opus sectile.

Après plus d'un siècle d'abandon, on a annoncé la restauration imminente de la basilique du Vème siècle en tant que mosquée. Il n'y a pas d'étude préalable. Le monument a été fouillé seulement en partie. En attendant les travaux il est interdit d'accès, ce qui n'a malheureusement pas évité le pillage des marbres colorés de son pavement en mosaïque, comme prouvent des photos récentes. La presse a mentionnée l'intention des autorités de construire aussi une coupole, chose totalement inconcevable pour une basilique du Vème siècle.

Eglise de Saint-Theodore (?) – Vefa Kilise Camii (urgence)

Eglise byzantine comprenant au moins deux phases, datant probablement du XIIème et du XIIIème siècles, la deuxième comprenant aussi des représentations des prophètes en mosaïque préservées dans deux coupoles du narthex, convertie en mosquée.

La chapelle nord sert de toilettes. Les mosaïques des deux coupoles du narthex (XIIIème siècle) ont été peintes en blanc récemment. Le monument n'a jamais été étudié.

Martyrium des Saints-Papylos-et-Karpos (urgence)

Rotonde atypique datant probablement du IVème – début Vème siècle, identifiée avec le martyrium des saints Papylos et Karpos.

Ce monument paléochrétien majeur appartient à des particuliers. Il n'a jamais été investi archéologiquement. L'espace est partagé entre un café, une galerie et un atelier de voitures. Il n'est pratiquement pas accessible. Il nécessite des fouilles et une restauration documentée.

Eglise de Sainte-Euphémie près de l'Hippodrome (urgence)

Monument complexe découvert par des fouilles pendant les années '50, comprenant un palais privé du Vème siècle, converti en église de Sainte-Euphémie au VIIème siècle, encadrée de plusieurs mausolées privées et comprenant une phase de la première moitié du XIIIe siècle, décorée de fresques avec le cycle iconographique de sa vie.

La couverture temporaire construite après les fouilles pour protéger les fresques du XIIIe siècle est inefficace. Les fresques sont gravement endommagées par l'humidité, par endroit le mortier supporteur est tombé et certaines scènes qui sont bien visibles dans les vieilles photos n'existent plus. Le monument entier n'est pas accessible, son espace appartenant au ministère de la justice.

Monastère de la Vierge Kyriotissa (?) - Kalenderhane Camii (chapelle sud-est) (urgence)

Monument complexe comprenant une église avec des phases du VIème, du XIIème et du XIIIème siècle, avec une chapelle préservant des fresques du la première moitié du XIIIème siècle dédiées à la vie de saint François d'Assise, probablement l'exemple le plus ancien de ce cycle iconographique (dont une partie transportée au Musée Archéologique et une partie préservée in situ).

La partie nord-est de l'église, datée au VIème siècle, sert de local pour les baines de poubelle. Le toit de la chapelle sud-est, qui preserve une partie des fresques

de saint François d'Assise (début XIIIe siècle), est endommagé et l'espace est à chaque pluie inondé.

Documentation supplémentaire sur le web:

<http://www.tayproject.org/dosyabizmar.html>

Dr. Anestis Vasilakeris
Bogazici Universitesi
A. Onassis Foundation
vasilakeris@gmail.com

"Ελληνική Πολιτιστική Κληρονομιά στην
Σύγχρονη Τουρκία:
Κρατικές και Ιδιωτικές Προσεγγίσεις"

Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης
Πανεπιστήμιο Μπίλκεντ/ΕΛΙΑΜΕΠ

"Ελληνική Πολιτιστική Κληρονομιά στην Σύγχρονη Τουρκία"

■ Κύρια Σημεία

- Η Ελληνική πολιτιστική κληρονομιά θύμα της τουρκικής διαδικασίας εθνογένεσης
- Συχνά τα μνημεία αποτελούν ζωντανά παραδείγματα της αναδιαπραγματεύσεως της τουρκικής ιστορίας
- Τούτο δεν αποτελεί αρνητικό προνόμιο της Τουρκίας

"Ελληνική Πολιτιστική Κληρονομιά στην Σύγχρονη Τουρκία"

■ Κύρια Σημεία

- Αξίζει να σημειωθούν διαφορές στην αντιμετώπιση τόσο διαχρονικά όσο και κατά τομέα
- Δρώντες
 - Κρατικές αρχές
 - Ιδιωτικός Τομέας
- Υφίστανται ευκαιρίες για την καλύτερη προστασία των ελληνικών μνημείων

"Ελληνική Πολιτιστική Κληρονομιά στην Σύγχρονη Τουρκία"

- Οι Πρωταγωνιστές
 - Αξίζει να σημειωθούν διαφορές στην αντιμετώπιση τόσο διαχρονικά όσο και κατά τομέα
 - Κρατικές αρχές
 - Διεύθυνση Θρησκευτικών Υποθέσεων
 - Δήμοι
 - Αρχαιολογική Υπηρεσία

"Ελληνική Πολιτιστική Κληρονομιά στην Σύγχρονη Τουρκία"

- Οι Πρωταγωνιστές
 - Ιδιωτικός Τομέας
 - Μεγάλα επιχειρηματικά συγκροτήματα
 - Κοç Vakfı
 - ΜΚΟ
 - Προσφυγικές
 - LMV
 - Προστασίας Περιβάλλοντος/Πολιτιστικής Κληρονομιάς

"Ελληνική Πολιτιστική Κληρονομιά στην Σύγχρονη Τουρκία"

■ Προβλήματα

- Μεταξύ εγκαταλείψεως και «αναστηλώσεως»
- Συχνά οι αναστηλώσεις γίνονται πρόχειρα και με σκοπιμότητα
 - Οι αναστηλώσεις συχνά συνδέονται με την λειτουργία των μνημείων ως τζαμιών
- Άλλοτε υπάρχει έλλειψη τεχνογνωσίας
- Το αποτέλεσμα είναι συχνά απογοητευτικό

"Ελληνική Πολιτιστική Κληρονομιά στην Σύγχρονη Τουρκία"

- Οικουμενικό Πατριαρχείο
 - Διοργάνωση τακτικών λειτουργιών ανά την Μικρά Ασία
 - Καππαδοκία
 - Λυκία
 - Πόντος
 - Η δράση αυτή συναρτάται με την θετική διάθεση των τοπικών αρχών
 - Αυτή ποικίλλει από περιοχή σε περιοχή

"Ελληνική Πολιτιστική Κληρονομιά στην Σύγχρονη Τουρκία"

- Ενδιαφέρον εντός της Τουρκικής Κοινωνίας
 - Τουρισμός
 - Βελτίωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων
 - Προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ανατολίας
 - «Εξωτικοποίηση» της χριστιανικής κληρονομιάς
 - Ενδιαφέρον για την χαμένη πολιτιστική πολυμορφία της Ανατολίας
 - Επίδραση και των εσωτερικών κοινωνικών δυναμικών στην Τουρκία

Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης
Πανεπιστήμιο Μπίλκεντ

"Ελληνική Πολιτιστική Κληρονομιά στην Σύγχρονη Τουρκία"

- Ενδιαφέρον εντός της Τουρκικής Κοινωνίας
 - Η άμβλυνση της ελληνοτουρκικής αντιπαραθέσεως αλλά και της ελληνικής «απειλής» επιτρέπει μια θετικότερη προσέγγιση
 - Ο ρόλος της «εσωτερικής απειλής» ανήκει πλέον στους Κούρδους
 - Η άνοδος του τουρκικού πολιτικού Ισλάμ επιτείνει το φαινόμενο

"Ελληνική Πολιτιστική Κληρονομιά στην Σύγχρονη Τουρκία"

- Κωνσταντινούπολη
 - Θεοδοσιανά Τείχη
 - Εκκλησίες
 - Ναός Σεργίου και Βάκχου (Küçük Ayasofya Camii)
 - Μονή Στουδίου (İmrahor Camii)
 - Παμμακάριστος (Fethiye Camii)
 - Παντοκράτωρ (Zeyrek Camii)
 - Άγιος Θεόδωρος (Vefa Kilise Camii)

Ναός Αγίου Θεοδώρου (Vefa Kilise Camii)

13/01/2015

Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης
Πανεπιστήμιο Μπίλκεντ

11

Ναός Αγίου Θεοδώρου (Vefa Kilise Camii)

Ναός Αγίου Θεοδώρου (Vefa Kilise Camii)

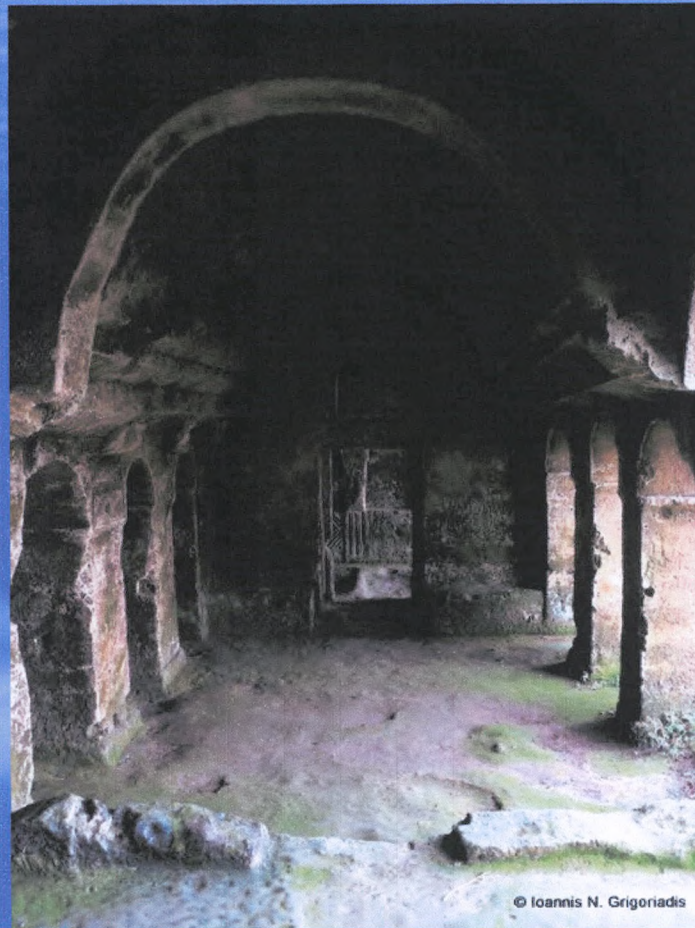
Ναός Αγίου Θεοδώρου (Vefa Kilise Camii)

"Ελληνική Πολιτιστική Κληρονομιά στην Σύγχρονη Τουρκία"

- Ανατολική Θράκη
 - Αίνος (Enez)
 - Αγία Σοφία
 - Κάστρο
 - Βιζύη (Vize)
 - Αγία Σοφία
 - Κάστρο
 - Μήδεια (Κιγικöy-Midyе)
 - Ναός Αγίου Νικολάου

Ναός Αγίου Νικολάου, Μήδεια

© Ioannis N. Grigoriadis

Κιονόκρανο, Ναός Αγίας Σοφίας, Βιζύη

13/01/2015

Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης
Πανεπιστήμιο Μπίλκεντ

17

Ναός Αγίας Σοφίας, Βιζύη

© Ioannis N. Grigonadis

13/01/2015

Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης
Πανεπιστήμιο Μπίλκεντ

18

Ναός Αγίας Σοφίας, Βιζύη

13/01/2015

Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης
Πανεπιστήμιο Μπίλκεντ

Ναός Αγίας Σοφίας, Αίνος

13/01/2015

Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης
Πανεπιστήμιο Μπίλκεντ

20

Ναός Αγίας Σοφίας, Αίνος

13/01/2015

Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης
Πανεπιστήμιο Μπίλκεντ

21

"Ελληνική Πολιτιστική Κληρονομιά στην Σύγχρονη Τουρκία"

- Αιολίς-Ιωνία
 - Αϊβαλί-Μοσχονήσια
 - Αναστηλώσεις ναών
 - Τουριστική Ανάπτυξη
 - Ερυθραία
 - Αλάτσατα
 - Εισόδιων Θεοτόκου
 - Τσεσμές
 - Άγιος Χαράλαμπος

Ναός Ταξιάρχη, Μοσχονήσι (προ της αναστηλώσεως)

13/01/2015

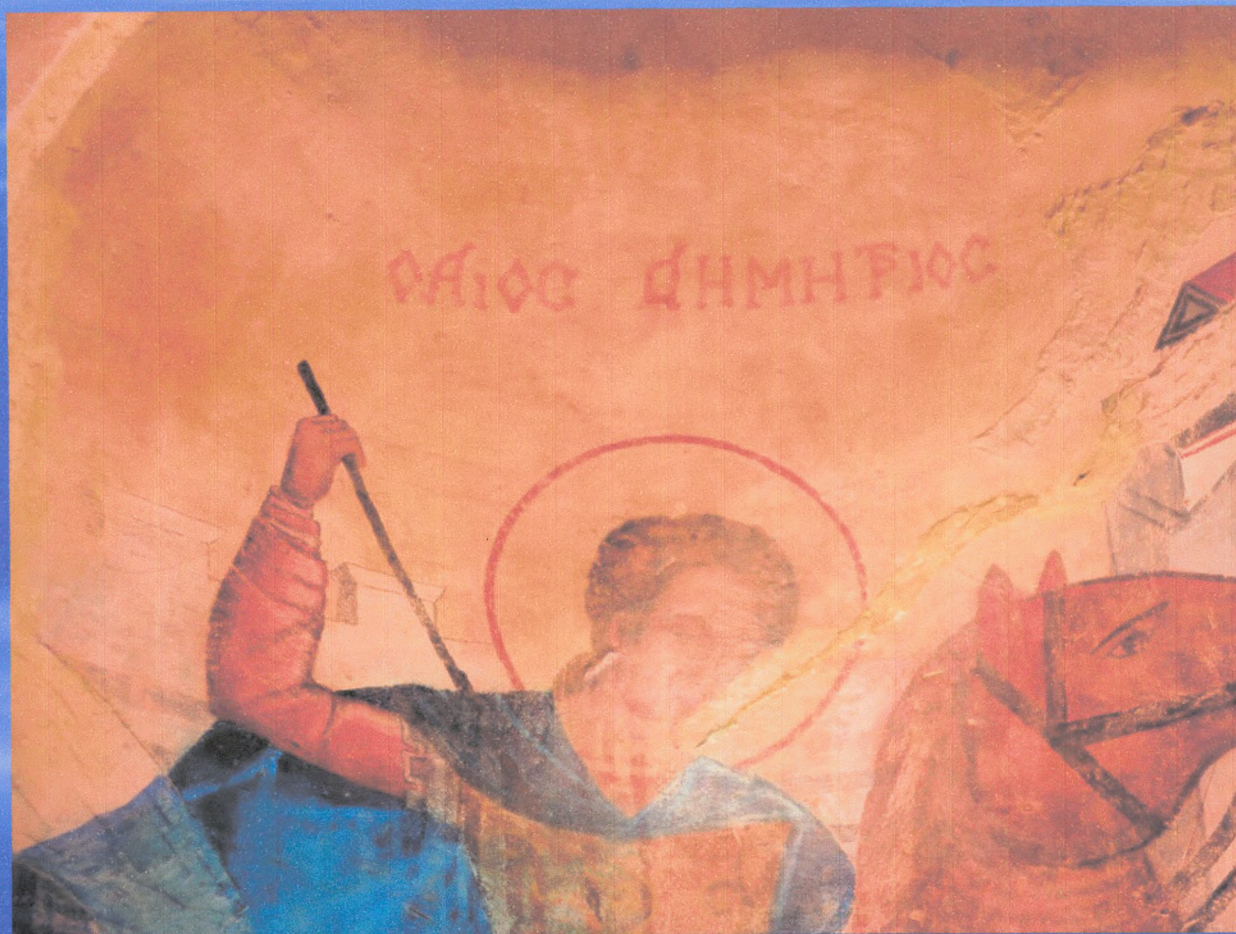
Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης
Πανεπιστήμιο Μπίλκεντ

23

Ναός Ταξιάρχη, Μοσχονήσι (μετά την αναστήλωση)

Τοιχογραφία, Ναός Ταξιάρχη, Μοσχονήσι (μετά την αναστήλωση)

Ναός Ταξιάρχη, Αϊβαλί

Ναός Αγίου Ιωάννου Θεολόγου, Πέργαμος

13/01/2015

Ναός Αγίου Ιωάννου Θεολόγου, Πέργαμος

13/01/2015

Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης
Πανεπιστήμιο Μπίλκεντ

28

Ναός Παναγίας Φανερωμένης, Αϊβαλί

13/01/2015

Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης
Πανεπιστήμιο Μπίλκεντ

Ναός Αγίου Γεωργίου (Çinarlı Camii), Αϊβαλί

13/01/2015

Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης
Πανεπιστήμιο Μπίλκεντ

30

Ναός Αγίου Γεωργίου (Çinarlı Camii), Αϊβαλί

13/01/2015

Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης
Πανεπιστήμιο Μπίλκεντ

31

Ναός Εισοδίων Θεοτόκου, Αλάτσατα

13/01/2015

Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης
Πανεπιστήμιο Μπίλκεντ

32

"Ελληνική Πολιτιστική Κληρονομιά στην Σύγχρονη Τουρκία"

- Πισιδία-Λυκαονία
 - Σίλλη Ικονίου
 - Ναός Αγίας Ελένης
 - Ακρωτήρι
 - Ναός Αγίου Στεφάνου
 - Σαγαλασσός
 - Αντιόχεια η εν Πισιδία

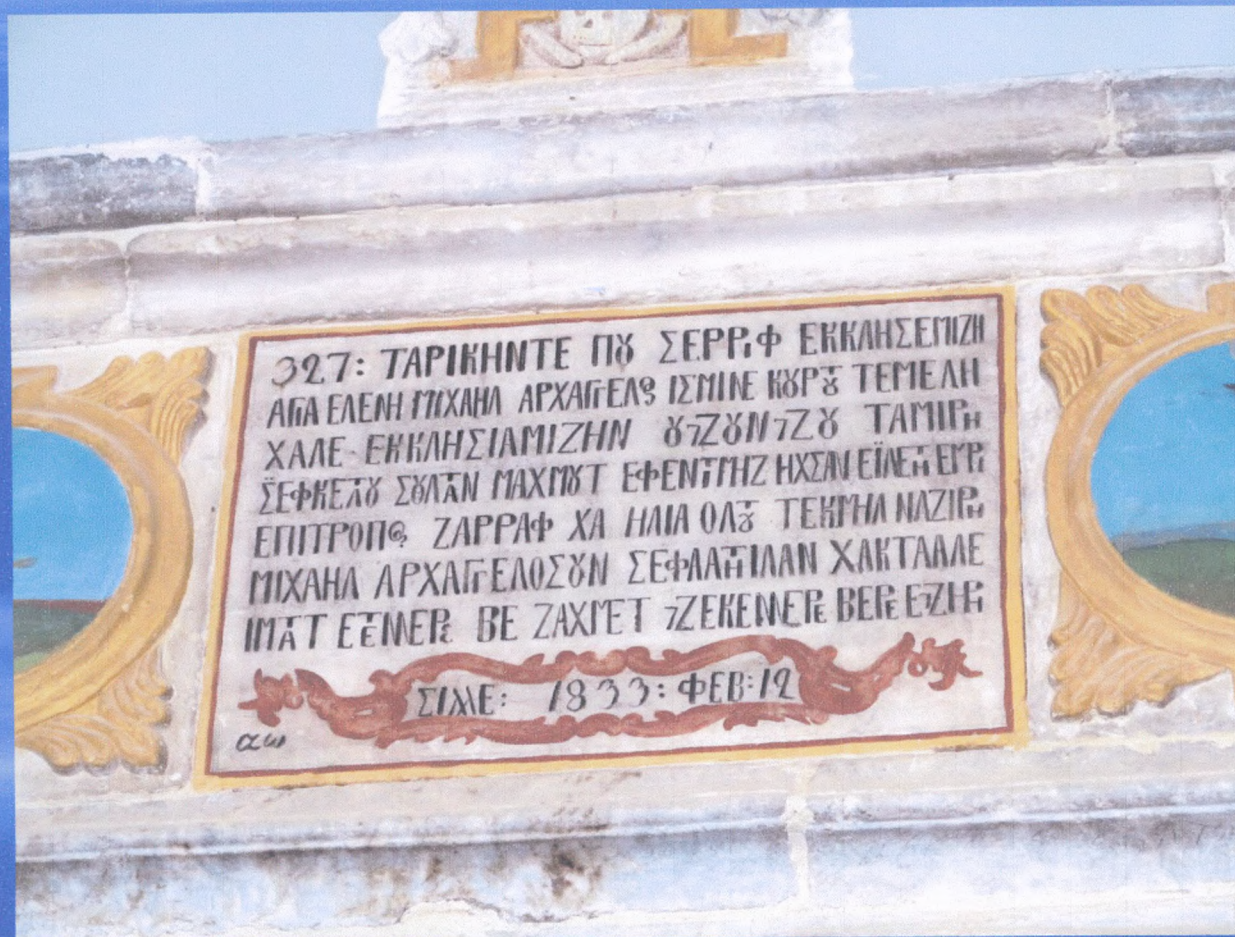
Ναός Αγίας Ελένης, Σίλλα, Λυκαονία

13/01/2015

Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης
Πανεπιστήμιο Μπίλκεντ

Καραμανλήδικη Επιγραφή, Ναός Αγίας Ελένης, Σίλλη, Λυκαονία

"Ελληνική Πολιτιστική Κληρονομιά στην Σύγχρονη Τουρκία"

- Λυκία-Παμφυλία
 - Λιβίσσι
 - Μύρα
 - Ναός Αγίου Νικολάου
 - Πάταρα
 - Το Κοινό της Λυκίας
 - Η παρουσία του ρωσικού στοιχείου

"Ελληνική Πολιτιστική Κληρονομιά στην Σύγχρονη Τουρκία"

- Λιβίσσι (Kayaköy)
 - Η «πόλη-φάντασμα"της Λυκίας
 - Ανάδειξη σε τουριστικό μνημείο
 - Louis de Bernieres, Birds without Wings
 - Ανάπτυξη ενός εναλλακτικού ελληνοτουρκικού φεστιβάλ
 - Κίνδυνος ολικής καταστροφής
 - Κινητοποίηση της τουρκικής κοινωνίας πολιτών

Επιγραφή Κρήνης, Λιβίσσι, Λυκία

Λιβίσσι, Λυκία

13/01/2015

Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης
Πανεπιστήμιο Μπίλκεντ

Άποψη από τον Ναό της Κάτω Παναγίας, Λιβίσσι, Λυκία

13/01/2015

Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης
Πανεπιστήμιο Μπίλκεντ

40

"Ελληνική Πολιτιστική Κληρονομιά στην Σύγχρονη Τουρκία"

■ Κατπαδοκία

- Η τουριστική ανάπτυξη έχει συμβάλει στην ανάδειξη ελληνικών μνημείων
- Τακτική παρουσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου
- Φιλική διάθεση των τοπικών αρχών

Ναός Αναλήψεως, Καρβάλη, Κατταδοκία

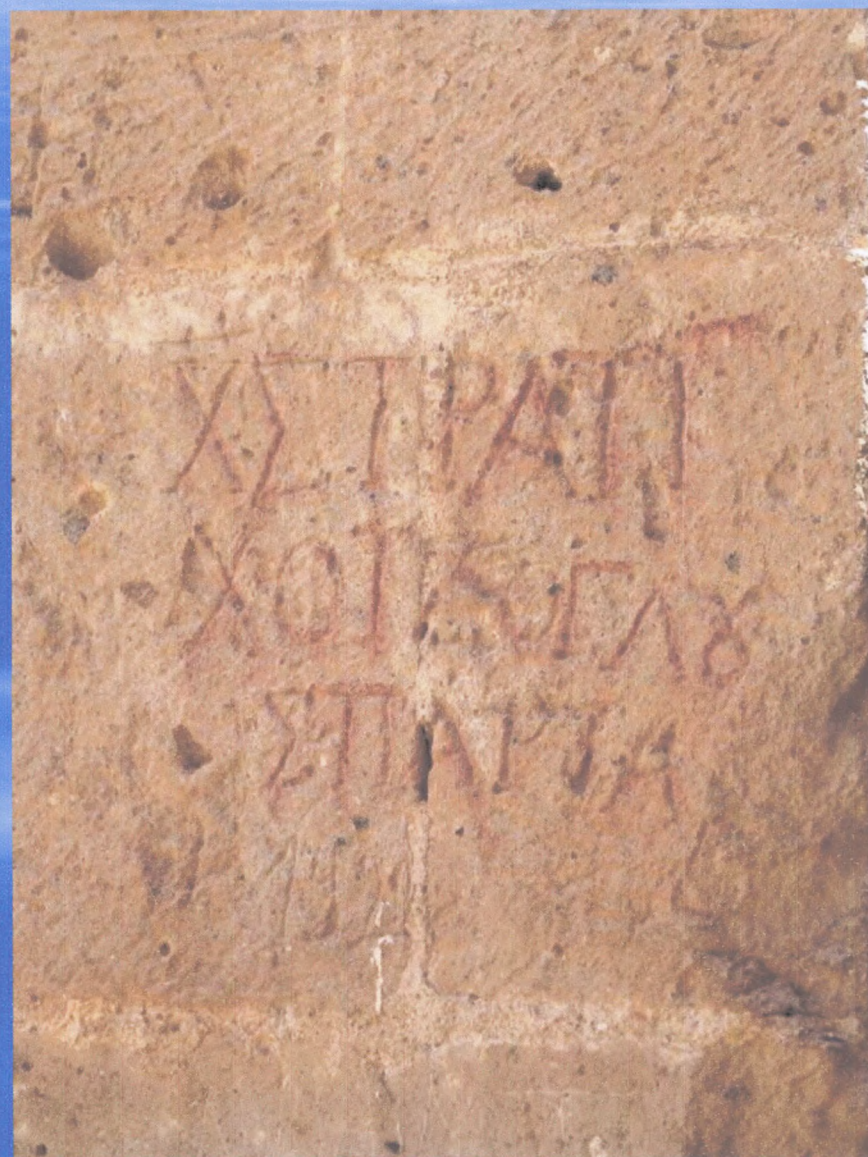
13/01/2015

Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης
Πανεπιστήμιο Μπίλκεντ

Ναός Αγίου Αντωνίου (Çanlı Kilise) Τσελτέκ, Καππαδοκία

Ναός Αγίου Αντωνίου (Çanlı Kilise) Τσελτέκ, Καππαδοκία

Κοιλάδα Περιστρέμματος (Ihlara Vadisi), Καππαδοκία

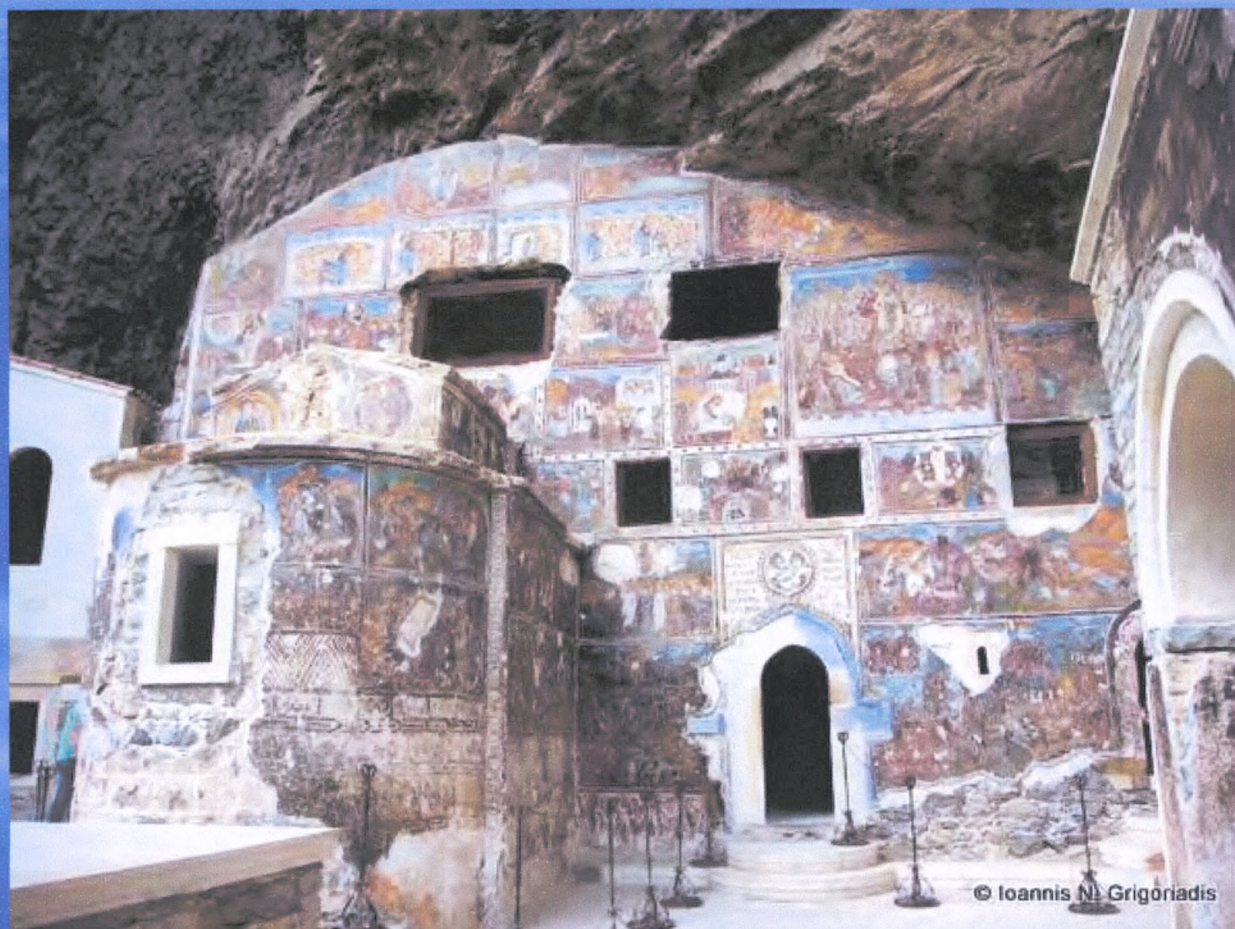

"Ελληνική Πολιτιστική Κληρονομιά στην Σύγχρονη Τουρκία"

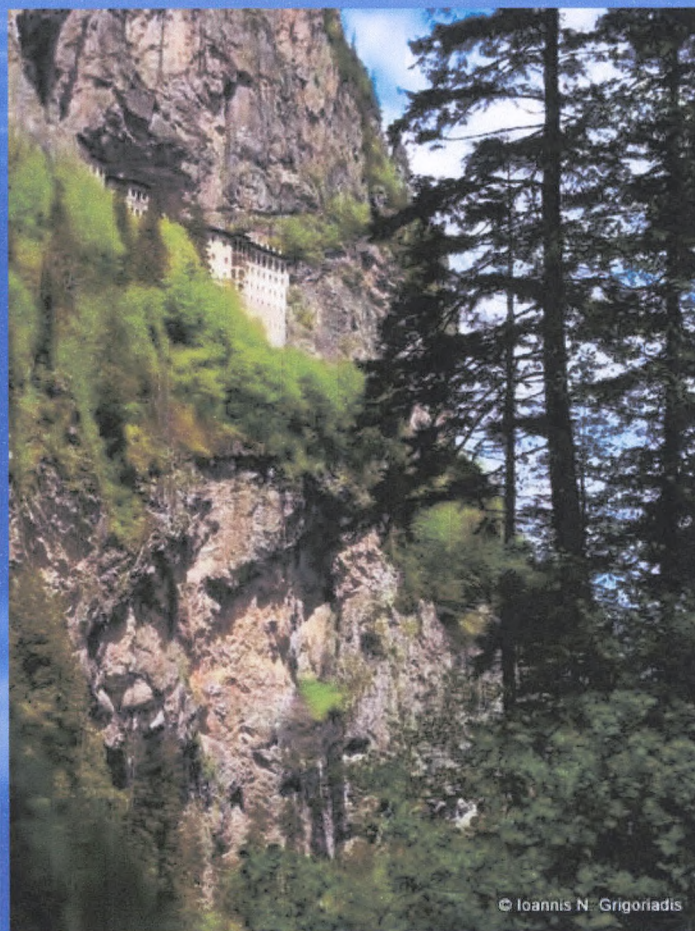
■ Πόντος

- Ίσως η πλέον ευαίσθητη περιοχή
- Ισχυρό ρεύμα εθνικισμού και θρησκευτικού φανατισμού
- Θετική η τέλεση λειτουργίας στην Μονή Σουμελά
- Αλλά μετατροπή της Αγίας Σοφίας σε τέμενος
- Η ύπαρξη ελληνοφώνων πληθυσμών περιπλέκει τα πράγματα

Μονή Παναγίας Σουμελά, Ματσούκα

Μονή Παναγίας Σουμελά, Ματσούκα

© Ioannis N. Grigoriadis

Μονή Παναγίας Σουμελά, Ματσούκα

© Ioannis N. Grigoriadis

Μονή Παναγίας Σουμελά, Ματσούκα

Μονή Παναγίας Σουμελά, Ματσούκα

Ναός Αγίας Σοφίας, Τραπεζούντα

© Ioannis N. Grigoriadis

13/01/2015

Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης
Πανεπιστήμιο Μπίλκεντ

52

Ναός Αγίας Σοφίας, Τραπεζούντα

Ναός Αγίας Σοφίας, Τραπεζούντα

13/01/2015

Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης
Πανεπιστήμιο Μπίλκεντ

54

"Ελληνική Πολιτιστική Κληρονομιά στην Σύγχρονη Τουρκία"

■ Συμπεράσματα

- Η εικόνα είναι σύνθετη και επηρεάζεται από πληθώρα πολιτικών και κοινωνικών παραγόντων
- Υπάρχει έντονη ανάγκη μεταφοράς τεχνογνωσίας
- Απαιτείται επικοινωνία και συνεργασία μεταξύ ελληνικών ΜΚΟ, ερευνητικών κέντρων και αντιστοίχων οργανισμών στην Τουρκία για την βελτίωση της ποιότητας των υφισταμένων αναστηλώσεων

"Ελληνική Πολιτιστική Κληρονομιά στην Σύγχρονη Τουρκία"

■ Συμπεράσματα

- Αν και η αμοιβαιότητα δεν θα έπρεπε να είναι το θεμέλιο της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, η καλύτερη προστασία των οθωμανικών μνημείων της Ελλάδος θα δημιουργούσε νέες ευκαιρίες
- Υπάρχει μεγάλο περιθώριο συνεργασίας στο επίπεδο των ΜΚΟ

"Ελληνική Πολιτιστική Κληρονομιά στην
Σύγχρονη Τουρκία:
Κρατικές και Ιδιωτικές Προσεγγίσεις"

Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης
Πανεπιστήμιο Μπίλκεντ/ΕΛΙΑΜΕΠ